

СТАЛІЙ РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ : ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

© Матвійшин В.Є., 2011

Досліджено теоретико-методичні засади сталого розвитку підприємств. Виявляється вплив Концепції сталого розвитку на світову економіку через врахування впливу індексу сталого розвитку на індекс глобальної конкурентоспроможності країни. Окреслюються напрями сталого розвитку енергопідприємств України. Наводяться позитивні приклади реалізації на практиці корпоративної соціальної відповідальності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: сталий розвиток, корпоративна соціальна відповідальність, енергопідприємства, енергетична галузь.

V.Ye. Matviichyn

Lviv Polytechnic National University

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NATIONAL ENERGY COMPANIES: THEORY AND PRACTICE

Theoretical and methodical principles of sustainable development of enterprises are examined in the article. Impact of the Concept of Sustainable Development on the global economy by taking into account the impact index of sustainable development at the country's global competitiveness index is. Directions sustainable energy enterprises Ukraine outlines. Positive examples of implementation in practice of corporate social responsibility are domestic enterprises.

Key words: sustainable development, corporate social responsibility, energy enterprises, energy industry.

Постановка проблеми. У сучасних умовах вітчизняні енергетичні підприємства функціонують, з одного боку, в умовах виконання складних техніко-технологічних та економічних завдань, а з іншого, в умовах надзвичайної відповідальності перед суспільством загалом. Важливе значення енергетики у розвитку народного господарства визначається тим, що будь-який виробничий процес чи будь-який вид обслуговування населення пов'язаний з використанням енергії.

Окрім того, перед підприємствами енергетичної галузі постає виклик екологічного характеру, який передбачає виконання низки важливих завдань. Енергетичні компанії в Україні є великими відомими підприємствами, які, зазвичай, несуть на собі тягар соціальних проблем з огляду на масштаб, впливовість та значущість цих компаній у вітчизняній економіці. З метою врахування всього комплексу завдань і проблем, енергетичні компанії змушені переорієнтуватись на концепцію “сталого розвитку” та дотримуватись засад корпоративної соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій та вітчизняній літературі все частіше зустрічаються праці щодо так званого “сталого” розвитку економіки та суспільства. Етимологія походження цього терміна пов'язується з розвитком вчення В.Вернадського про ноосферу і відповідно появою триєдиної концепції сталого еколого-соціально-економічного розвитку.

Узагальнення цієї концепції були зроблені на всесвітніх саммітах ООН, за участі понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених, у 1992 р. в Ріо де Жанейро та у 2002 р. в Йоханесбургу. Отже, нова концепція системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну [6].

Отже, сталий розвиток (*англ.* – *Sustainable development*) загалом можна визначити як розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь реалізовувати свої власні потреби [1]. Одним з проявів сталого розвитку компаній є їх корпоративна соціальна відповідальність.

Корпоративна соціальна відповідальність (далі КСВ) – це певні зобов'язання, які бере на себе корпорація (бізнес) перед суспільством за свої дії та їхні соціальні наслідки, а також перед власниками та найманими працівниками, праця яких використовується в бізнес-діяльності [5]. Одним із проявів корпоративної соціальної відповідальності є внески і пожертвування, які почали сильніше концентруватися навколо проблем глобального значення, які безпосередньо пов'язані з основним напрямком діяльності компанії. Наприклад, нафтові та енергетичні компанії фінансують розробку альтернативних джерел енергії, виробники паперу – відновлення лісів, харчові компанії, які використовують генетично модифіковані продукти, – сільське господарство в депресивних регіонах. Такий підхід до КСВ бізнесу отримав назву соціально значущих напрямків діяльності, до яких належить розвиток освіти і культури, пропаганда здорового способу життя, захист навколишнього середовища та екологічна відповідальність, трудові відносини і відповідальність перед персоналом, захист прав людини і прав споживачів, розвиток соціальної сфери.

Цілі статті. З огляду на вищенаведене, метою статті є дослідження теоретико-методичних засад сталого розвитку енергопідприємств. Це зумовило постановку таких завдань:

- вплив Концепції сталого розвитку на світову економіку через врахування впливу індексу сталого розвитку на індекс глобальної конкурентоспроможності країни;
- напрями сталого розвитку енергопідприємств та вивчення практики корпоративної соціальної відповідальності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив Концепції сталого розвитку на світову економіку доводить той факт, що у рейтингу оцінювання індексу глобальної конкурентоспроможності, який щорічно проводить Всесвітній Економічний Форум, починають розраховувати так званий показник сталої конкурентоспроможності країни (*англ.* – *The Sustainable Competitiveness Index*).

У Рейтингу Глобальної конкурентоспроможності 2011–2012 рр. Україна займає 82-ге місце із загальним балом в 4,00. За підсумками 2007 р. Україна подолати межу у 3 000 дол. ВВП / на особу і перейшла на нову стадію розвитку економіки. У результаті економіка стала належати більшою мірою від факторів підвищення ефективності [4, с. 31]. Країна має доволі низькі результати у своїй групі за трьома з чотирьох базових складових конкурентоспроможності, зокрема найбільші відставання спостерігаються за компонентами “якість державних і приватних установ” і “розвиток фінансових ринків” [1, с. 21]. Порівняно із попереднім роком Україна покращила свій рейтинг у Глобальному індексі конкурентоспроможності за 2011–2012 рр. на 7 позицій, що свідчить про поступовий вихід з кризи.

У оцінюванні показника сталої конкурентоспроможності країни оцінювались п'ять напрямів, а саме: розвиток людського капіталу, сформованість ринкових умов, рівень технологій та інновацій, екологічна політика та стан фізичного середовища [1, с.63]. З врахуванням впливу індексу сталого розвитку на індекс глобальної конкурентоспроможності країни Україна втратила 2 позиції, перемістившись з 82-го на 84-те місце. Погіршення позицій у рейтингу свідчить про недостатню ефективну політику сталого розвитку організацій в Україні.

Галузь енергетики є стратегічною галуззю розвитку економіки будь-якої країни як з позиції економічної ефективності, так і з позиції забезпечення енергетичної безпеки держави. З позиції

вищезгаданої Конвенції сталий розвиток галузі повинен відбуватись у напрямку задоволення економічних, соціальних та екологічних потреб суспільства. Також важливо дотримуватись принципів корпоративної соціальної відповідальності.

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – це достатньо широкий за обсягом концепт, який передбачає діяльність як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі організації [5]. *Внутрішня КСВ* – це дотримання безпеки праці, забезпечення стабільності зарплатні, надання додаткового медичного та соціального страхування робітників, розвиток людських ресурсів через навчальні програми та програми підготовки і підвищення кваліфікації, надання допомоги робітникам в критичних ситуаціях. *Зовнішня КСВ реалізується через* спонсорство та корпоративну благодійність; сприяння охороні навколишнього середовища, взаємодію з місцевою громадою та місцевими органами влади, відповідальність перед споживачами за якість товарів та послуг тощо.

У економічній сфері розвиток підприємств енергетичної галузі повинен бути орієнтований на оптимальне використання обмежених ресурсів та застосування природо-, енерго- і матеріало-зберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється. Аналізуючи процеси розвитку економіки та енергетики, можемо стверджувати, що саме масштаб споживання енергії і визначає ступінь економічного благополуччя країни. Не менш важливим є дотримання податкових зобов'язань перед державою та її громадянами.

Наприклад, найбільшу приватну вертикально-інтегровану енергетичну компанію України ДТЕК визнано переможцем рейтингу Індекс прозорості та підзвітності компаній України, який провів Центр “Розвиток корпоративної соціальної відповідальності” за міжнародною методикою організації Beyond Business. ДТЕК одержав найвищу оцінку серед українських учасників – 80 % [3]. ДТЕК також увійшов до топ-10 найпрозоріших компаній світу. У національному дослідженні брали участь понад 100 найбільших українських компаній. Середній показник прозорості вітчизняних учасників рейтингу – 59,8 %. Дослідження ініційовано в межах Проекту “Об'єднаймося заради реформ (UNITER)”, який реалізується Раст і фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). “ДТЕК будує свій бізнес відповідно до найкращих світових практик корпоративного управління, комплаєнс-політики і дотримуючись концепції “сталого розвитку”. Ми розуміємо, що нам важливо не тільки бути прозорими і зрозумілими на всіх рівнях, включно із західним фінансовим і політичним співтовариством, але і що майбутнє нашої компанії нерозривно пов'язане з майбутнім суспільства України. Ми прагнемо не тільки якісно доносити інформацію про наш бізнес, але й вести двосторонній діалог з усіма стейкхолдерами і аудиторіями. Для нас велика честь, що наші кроки на шляху побудови прозорого бізнесу, який діє відповідно до найкращих світових практик, отримали високу оцінку світового співтовариства”, – зазначив директор із зовнішніх зв'язків ДТЕК Олександр Толкач [3].

З погляду екології, сталий розвиток енергетичної галузі має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності. Серед основних завдань:

- збереження й раціональне використання природних ресурсів, включаючи енергоресурси;
- мінімізація й запобігання негативному впливу виробничих циклів на навколишнє середовище (землю, повітря, воду й екосистеми);
- консультації та партнерство з місцевими співтовариствами й громадськістю з екологічних питань, оскільки від грамотного та відповідального управління екологічними впливами енегогенеруючих підприємств багато в чому залежить стан навколишнього середовища міст і сіл, що розташовані поблизу підприємств.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Як потужна в Україні галузь, енергетика забезпечує ринок праці великим числом робочих місць із стабільним заробітком та гарантованими соціальними виплатами. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийняття й реалізація рішень, контролю за їх виконанням. Важливе значення для забезпечення цих умов має справедливий розподіл благ між людьми (зменшення так званого GINI-індексу), плюралізм думок та толерантність у стосунках між ними, збереження культурного капіталу і його розмаїття, насамперед спадщини не домінуючих культур.

Пріоритети в царині корпоративної соціальної відповідальності енергопідприємств пов'язані з особливим значенням енергетики у суспільно-економічному розвитку країни та забезпеченні добробуту українських співгромадян, а також з особливим характером діяльності компаній: завдяки підприємствам енергетичної галузі мільйони громадян одержують світло й тепло; фінансовий потенціал й управлінський досвід є цінним ресурсом для розвитку регіонів, у яких розташовані підприємства енергетичної галузі. Корпоративна соціальна відповідальність цих підприємств – це філософія довгострокового та стійкого розвитку компанії, яка дозволяє гармонійно інтегрувати успішний бізнес із базовими загальнолюдськими цінностями й пріоритетами національного розвитку.

Деякі вчені слушно наголошують на необхідності збалансованості та системного узгодження всіх трьох складових [6]. Зокрема, взаємний зв'язок соціальної та екологічної складових в енергетиці приводить до необхідності збереження однакових прав сьогоденних і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів, зокрема, палива та енергоносіїв. Адже проблема забезпечення української економіки енергоносіями – одна з найболючіших. Газ, нафту, вугілля доводиться імпортувати. Щорічно на це витрачається близько 8 млрд. дол., на що витрачається 2/3 всього товарного експорту. Дефіцит енергоносіїв тягне за собою шлейф тяжких наслідків: недобір урожаю, систематичне відімкнення населених пунктів від електропостачання тощо. Тому проблема дефіциту та збереження для майбутнього енергоносіїв вимагає кардинального рішення.

Взаємодія соціальної та економічної складових передбачає досягнення справедливості під час розподілу матеріальних благ між людьми й надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства. Тут велике значення має соціальна відповідальність підприємств енергетичної галузі, благодійні пожертвування яких повинні бути спрямовані на вирішення соціальних проблем і/або підтримку вразливих соціальних груп, а також – у виняткових випадках – конкретних людей, які опинилися у важких життєвих обставинах. На багатьох компаніях енергоринку розроблений і впроваджений Регламент здійснення добродійності, що забезпечує чітке бачення цілей і форм добродійності та встановлює процедури ухвалення рішення щодо запитів на надання благодійної допомоги.

Заслугує на увагу розроблення та втілення у життя кобрендингового проекту щодо створення в Україні національної телемедичної мережі, який розпочався у 2009 р., коли компанія “МТС Україна” за підтримки Міністерства охорони здоров'я України та Представництва ООН в Україні розпочала реалізацію проекту “Мобільна медицина”. Метою проекту є підвищення доступності високоспеціалізованої медичної допомоги для жителів обласних центрів і мешканців віддалених населених пунктів України за допомогою телекомунікаційних технологій. Сьогодні в межах першого етапу проекту “Мобільна медицина” “МТС Україна” виділила кошти та побудувала ядро національної телемедичної мережі, яка об'єднує Міністерство охорони здоров'я України, Державний клінічний науково-практичний центр телемедицини в Києві, Донецьку і Закарпатську (м. Ужгород) обласні лікарні, Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М.М. Амосова та Республіканську клінічну лікарню ім. М.О. Семашко (м. Сімферополь). Нині побудовану мережу використовують у робочому режимі. Завдяки успішній реалізації першого етапу проекту вдалося продемонструвати, що вже сьогодні українській медицині доступні найсучасніші технології: передавання діагностичних даних в онлайн-режимі, організація своєчасних інтерактивних

консультацій профільних спеціалістів та он-лайн консилиумів лікарів, участь фахівців у профільних конференціях без відриву від робочого місця [7]. Співпраця у форматі державно-приватного партнерства та об'єднання з існуючими ініціативами Благодійного фонду Ріната Ахметова "Розвиток України" та компанії ДТЕК дозволять вивести проект на новий рівень, розширити коло закладів, залучених до телемедичної мережі, надати доступ до високоспеціалізованої медичної допомоги пацієнтам цих медичних закладів, та підвищити якість надання медичної допомоги за рахунок поліпшення діагностики та консультативної допомоги. До кінця 2011 р. планується приєднати до мережі 9 медичних закладів Києва, Львова, Рівного, Івано-Франківської області, Донецька і Донецької області. У проекті "Мобільна медицина" лікарні отримують повністю готове рішення "під ключ": Благодійний фонд Ріната Ахметова "Розвиток України", компанія ДТЕК та компанія "МТС Україна" беруть на себе роботи з проектування мережі, комутації та будівництва "останньої милі" до кожної з вузлових точок та подальше обслуговування мережі. До того ж медичні установи забезпечуються необхідним обладнанням для налагодження відеоконференц-зв'язку, комп'ютерною технікою, спеціальним програмним забезпеченням для передачі медичних даних [7]. Це є прикладом соціального проекту національного масштабу, у якому залучено зокрема і енергокомпанія, реалізація якого забезпечить розвиток сфери медичних послуг в Україні.

Взаємозв'язок природоохоронної та економічної складових потребує вартісної оцінки техногенних впливів на довкілля. Йдеться, насамперед, про використання атомних електростанцій. Як відомо, уряди Швейцарії та Німеччини прийняли рішення припинити експлуатацію всіх атомних електростанцій. Закриття всіх атомних електростанцій в Швейцарії обійдеться країні у 20,7 мільярда швейцарських франків і забере близько 20 років. Порівняно з попередньою оцінкою, зробленою у 2006 р., витрати на відмову від атомної енергії збільшилися на 10 %. Згідно з повідомленнями AFP з посиланням на розрахунки федерального міністерства енергетики (Federal Office for Energy) [8], всі діючі в Швейцарії АЕС будуть зупинені до 2034 р.

Мораторій у Швейцарії був оголошений у зв'язку з аварією на японській АЕС в наслідок березневого землетрусу і цунамі в Японії, які призвели до аварій на місцевих АЕС, у тому числі "Фукусіма-1". Події в Японії змусили відмовитися від розвитку атомної галузі і інші країни, зокрема Німеччини і саму Японію. Таке рішення викликало значний резонанс у цілому світі. А одна з великих енергетичних компаній Німеччини *RWE* навіть намагалася оскаржити в суді рішення уряду про введення мораторію на роботу старих німецьких атомних реакторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Автор виконав дослідження, які дають підстави стверджувати таке.

1. Енергетична галузь є однією із пріоритетних галузей в економіці України, оскільки будь-який виробничий процес чи будь-який вид обслуговування населення пов'язаний з використанням енергії.
2. Концепція сталого розвитку організації набуває все більшої популярності і важливості у сучасному менеджменті. Вона зорієнтована, насамперед, на розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь реалізовувати її власні потреби організації.
3. Енергетичні підприємства з огляду на важливість та специфіку виду діяльності змушені переорієнтовувати свої стратегії на засади сталого розвитку та концепцію соціально відповідального бізнесу.
4. Виконання завдань збалансованості та системного узгодження всіх трьох складових сталого розвитку в електроенергетиці – найголовніший виклик сьогодення не тільки для українського уряду, але й для світової спільноти, авторитетних міжнародних організацій та всіх прогресивних людей світу.

Водночас проаналізовані поодинокі приклади заходів щодо реалізації стратегії сталого розвитку енергетичними підприємствами не повною мірою висвітлюють стан справ та пріоритетні стратегічні прийоми цих компаній. Ситуацію змінює ще той факт, що у галузі активно відбуваються процеси приватизації. Відповідь на питання, як приватизаційні процеси вплинуть на

зміну стратегій розвитку енергетичних підприємств України, потребує подальших ґрунтовніших досліджень. Це і стане предметом подальших досліджень автора.

1. Schwab K. *The Global Competitiveness Report 2011-2012* / Klaus Schwab, Xavier Sala-i-Martin, Robert Greenhill // *2011 World Economic Forum*. - Geneva, Switzerland 2011. 2. ДТЕК Гірники Добропілля привітали освітян з професійним святом 30.09.2011 // Інтернет-ресурс: адреса доступу: <http://www.war.dtek.com/uk/corporate-social-responsibility> 3. ДТЕК одержав найвищу оцінку прозорості бізнесу 23.09.2011/ Інтернет-ресурс: адреса доступу: <http://www.war.dtek.com/uk/corporate-social-responsibility> 4. Звіт про конкурентоспроможність України 2009: назустріч економічному зростанню та процвітання. Фонд економічного зростання. – Женева: Швейцарія: Всесвітній Економічний Форум, 2009. – 230 с. 5. Корпоративна соціальна відповідальність / Інтернет-ресурс: адреса доступу: <http://www.kharkiv.biz.ua/kso> 6. Світовий Центр даних з геоінформатики та сталого розвитку / Інтернет-ресурс: адреса доступу: <http://wdc.org.ua/uk/services/ukraine-sd> 7. Телемедицина стане звичною для жителів України 21.09.2011/ / Інтернет-ресурс: адреса доступу: <http://www.war.dtek.com/uk/corporate-social-responsibility> 8. Швейцарія оцінила затрати на закриття своїх АЭС / Інтернет-ресурс: адреса доступу: <http://invivio.net/info/278138.htm>.